

stavuje zároveň významný medzník v skúmaní aktuálne dominantného neoliberálneho spoločenského diskurzu a jeho praktických prejavov. Výsledky v ňom prezentované však nenaznačujú to, čo na prvý pohľad vyplýva z názvu úvodného slova vedúceho autorského kolektívu „Konec neoliberálneho triumfalizmu v Čechách“. Naopak, zdá sa, že tento triumf je už zaistený v spoločnosti pevne zakoreneným *modom* správania sa a prístupu k medziľudským vzťahom. Tie dostali – použijúc významovú skratku – podobu drsného hesla: „Čo (resp. Kto) neprináša ekonomický úžitok, to/ten si nezaslúži existovať“. Na záver možno konštatovať, že kolektívna vedecká monografia *Neoliberalismus a marginalita: studie z českého reálkapitalismu* nepochybne zvyšuje pomyselnú kvalitatívnu latku spoločenskovednej odbornej spisby a osvetľuje závažné skutočnosti aktuálne žitej každodennosti, dokonca aj tie, ktoré ostávajú pred zrakmi „slušných ľudí“ skryté, neraz aj preto, lebo ich sami ani nechcú (nechceme) vidieť či o nich čo i len počuť.

Marián Sekerák

Lukáš Linek, Pat Lyons: Dočasná stabilita? Volební podpora politických stran v České republice v letech 1990–2010
SLON, Praha 2013, 222 s.

Dočasná stabilita, kniha dvou velice plodných autorů a vědeckých pracovníků oddělení Sociologie politiky Sociologického ústavu Akademie věd ČR, která se dostává čtenářům do ruky, přináší unikátní pohled na podobu stranické soutěže v uplynulých 20 letech v ČR, kontinuitu a změny ve volebním chování českého elektorátu a nabízí ucelenou odpověď na otázku, proč čeští voliči hlasují pro konkrétní strany v dlouhodobé perspektivě, na základě dat ze sedmi povolebních dotazníkových šetření. Zároveň otevírá diskusi, zda předkládaná vysvětlení nabourávají parlamentní volby

v roce 2010 a jaký vývoj ve volebním chování lze očekávat.

Úvodní část knihy představuje obecné rysy české politiky, jako je charakter volebního systému, podoba voleb, trendy v podobě poklesu volební účasti, nárůstu politické spokojenosti nebo poklesu důvěry v politické instituce a demokracii obecně. To otvírá prostor pro definici cíle knihy, kterým je analýza volebního chování českých voličů posledních dvou dekad s ohledem na jeho stabilitu, resp. volatilitu. Linek s Lyonsem představují klíčové zdroje stability volebního chování v podobě politizovaných sociálních identit (tzv. konfliktní linie), hodnotové orientace lidí a stranické identifikace (dlouhodobá psychologická vazba se stranou), které následně využívají k vysvětlení volebního chování, stability stranického systému a stability ve vazbách mezi voliči a stranami. Samostatná kapitola je věnována volební volatilitě, protože poskytuje základní pohled na proměnlivost volebního chování a umožňuje typologizovat volby z hlediska změny. Následující kapitoly se již samostatně věnují trendům tzv. vysvětlujících proměnných z pohledu vlivu na volbu strany, tedy stranické identifikaci, ideologické identifikaci na levo-pravé škále a třem sociálně strukturálním determinantám volebního chování – sociální třídě, náboženství a generačním rozdílům. Závěr knihy analyzuje souběžný efekt těchto tří konfliktních linií se zahrnutím jak stranické identifikace, tak pozice na levo-pravé škále.

Největší přínosy knihy vidím v několika momentech. Především se jedná, o svého druhu jedinou publikaci, která se věnuje dlouhodobému vývoji volebního chování. Volební chování je v České republice zkoumáno relativně dlouho a opakovaně (viz např. Matějů, Vlachová, Smith, Kunštát ad.), nicméně většina analýz se zaměřuje na studium jedné voleb. Proto se jak v akademické, tak vědecké sféře obecně pravidelně setkáváme s poměrně silnými výroky o změnách volebního chování a re-

voluci v ukazatelích ovlivňujících volbu strany. Bez zasazení do širšího kontextu dlouhodobého vývoje mají však tyto výroky jen omezenou platnost.

Právě obrat k dlouhodobým strukturálním prvkům volební soutěže je silnou devízou této knihy. Pojmy jako konfliktní linie, ideologie a stranictví jsou natolik zprofanované, že se s nimi ve veřejném diskursu téměř nesetkáváme. Běžné interpretace volebních výsledků se obvykle především v mediálním prostředí soustředí na krátkodobé proměnné s přímějším a okamžitým dopadem na volbu. Mezi ně patří vliv volebních kampaní, vliv médií, aktuální ekonomická a politická situace nebo image a kvalita politických lídrů. Ačkoliv samotné modely v *Dočasné stabilitě* demonstrierují, že konfliktní linie a hodnotové orientace dokáží vysvětlit pravděpodobnostní vzorec volebního chování jen zhruba poloviny voličů, přesto nelze ponechat stranou, že to jsou právě tyto dlouhodobé faktory, které definují základní preference voličů. Ty potom odráží samotné kampaně, kterými politické strany mobilizují své voliče.

Dalším silným prvkem knihy je analytická zdatnost autorů a schopnost podložit detailní statistickou analýzou svá tvrzení. Všechny proměnné vstupující do rovnice volebního chování jsou zkoumány v komplexním i samostatném detailním pohledu a čtenáři poskytují dostatek validních závěrů a tvrzení i díky použití pokročilých statistických analýz. Ocenění si zaslouží například přístup k zohlednění stranické identifikace jako v podstatě kontrolní proměnné, která může vycházet jak ze sociální, tak ideologické identity a míra zprostředkovaného vlivu konfliktních linií a levo-pravé orientace je tak závislá na tom, zda je volič stranicky identifikován, či není. Podobně také problematika měření překryvu vlivů levo-pravé orientace a sociální třídy na volbu strany.

Kniha má samozřejmě i své nedostatky, které ale závisí na úhlu pohledu. Analytické přednosti knihy jsou zároveň i jejím

problémem. Některá relativně banální třídění typu vývoje hlasování pro hlavní politické strany dle sociálních tříd nebo u nábožensky definovaných skupin jsou v komentářích popisována poměrně detailně, ačkoliv příliš překvapivých závěrů nepřinášejí. Naproti tomu některé modely, například bivariační probitové modely volby strany a stranické identifikace, by si vzhledem k potřebné míře analytického vhledu i abstrakce zasloužily detailnější rozbor a srozumitelnější komentář a interpretaci. Jedná se především o syntézu dílčích analytických závěrů v kapitole sedm a jejich interpretaci. Ne každý čtenář umí číst regresní modely, což v některých částech knihy může vést k menší srozumitelnosti.

Podobnou výtku lze učinit směrem k celkovému modelu zkoumání stability volby strany a jejím implikacím. Méně orientovanému čtenáři by jistě prospěl krátký exkurz do vývoje zkoumání třídního hlasování, stranické identifikace až k tematickému a valenčnímu hlasování, aby si udělal lepší přehled o komplementaritě faktorů, které mají vliv na volbu strany (např. Daltonův model kauzálního trychtýře).

Naproti tomu oceňuji otevřenost a objektivitu autorů při uvádění limit a bariér, které dosažené výsledky poskytují. Ano, podpora ODS je dominantní u vyšších tříd, ČSSD získává podporu u nižší třídy, KSČM nadprůměrně volí dělníci a generace narozené před rokem 1954 a KDU-ČSL dominuje u praktikujících katolíků, přesto existuje důchodce volící ODS, podnikatel volící ČSSD a student katolík volící KSČM. Modely pracující s konfliktními liniemi mají obecně menší shodu modelu s daty. Tato dle provedených analýz narůstá při zohlednění ideologické orientace a vliv konfliktních linií i levo-pravé orientace na volbu strany roste u stranicky identifikovaných voličů. Přesto zůstává prostor pro analýzy krátkodobých faktorů, především u stranicky neidentifikovaných voličů.

Přes uvedené dílčí námitky, které lze připsat snaze o analytickou korektnost

a snahu o maximální datovou podloženost a argumentaci zajímavých závěrů, knihu vřele doporučuji všem zájemcům o problematiku volebního chování, charakteru a vývoje podoby politické soutěže v České republice i zájemcům o možné trendy ve volebním chování, které pravděpodobně nastoupily ve volbách 2010 a pokračují i ve volbách 2013.

Josef Fišer

Marcela Petrová Kafková: Šedivějící hodnoty? Aktivita jako dominantní způsob stárnutí

Brno, MUNI PRESS 2013, 181 s.

Pohled na seznam nedávno vydaných sociologických publikací na českém trhu jasně ukazuje zvyšující se zájem o téma postavení seniorů/rek ve společnosti. Poměrně úspěšně se tak zaceluje mezera, která v této souvislosti v české sociologické produkci dlouho zela, a to i přesto, že proces stárnutí populace, který rámuje úvahy i v knize Marcely Petrové Kafkové, bezesporu představuje jeden z nejvýraznějších fenoménů ovlivňujících různé dimenze života v západních společnostech. Můžeme přitom s potěšením konstatovat, že jednotlivé publikace, které se nedávno v této souvislosti v české sociologii objevily, se ve svém tematickém, konceptuálním ani metodologickém zaměření neduplikují a že každá z nich přináší specifický pohled na problematiku stárnutí.

Marcela Petrová Kafková se ve své knize vydává cestou studia odlišností a podobností v charakteru a míře participace jednotlivých generací v různých oblastech života (jako je trh práce, participace v rodině či zájem o politické dění). Snaží se zodpovědět, „zda čeští senioři aktivně participují na životě společnosti a ve kterých oblastech. A také, zda se svou participací odlišují od mladších jedinců a jestli tuto odlišnost můžeme vysvětlit především stárnu-

tím.“ (s. 40) Při své snaze odpovědět na tyto otázky se opírá především o analýzu hodnot. Longitudinální charakter komparativního výzkumu European Value Study, ze kterého vychází, umožnil autorce nejen sledovat vývoj v rámci jednotlivých kohort, ale zároveň srovnávat Českou republiku s dalšími evropskými zeměmi. Rámování knihy otázkou po možných rozdílnostech či podobnostech postojů a míry participace jednotlivých kohort v různých oblastech života společnosti je čtenářsky atraktivní a nabízí potenciál k dekonstrukci řady mýtů, které na poli ageistických představ o nesmířitelných rozdílech mezi seniory/kami a mladší generací často panují.

Konceptuálně kniha navazuje na ideu aktivního stárnutí. Je přitom potřeba ocenit, že autorka k aktivnímu stárnutí nepřistupuje s nekritickou samozřejmostí, jak se s tím bohužel často setkáváme (nejen) v české gerontologii či sociální politice. Naopak, ačkoliv kniha svým zaměřením sleduje logiku úvah spojených s konceptem aktivního stárnutí (a ve své analýze se například zaměřuje právě na ty dimenze, které bývají s aktivním stárnutím v jeho různých conceptualizacích nejčastěji spojovány), zároveň se snaží o kritické promyšlení normativnosti této představy. Jak napovídá i podtitul knihy *Aktivita jako dominantní způsob stárnutí*, představa aktivity se dnes v diskurzech obestírajících stárnutí stává téměř všudypřítomným imperativem, kde se nutnost být neustále aktivním a přispívat k blahu ostatních stává novým leitmotivem představ o „vhodném“ stárnutí. Jak ale autorka dobře reflektuje, tyto vize svou normativností zároveň řadu jednotlivců z představy o „vhodném“ stárnutí vylučují. Jednotlivé kapitoly dobře ukazují, do jaké míry různé sociodemografické charakteristiky zasahují do míry a charakteru participace. Aktivní stárnutí ve svém úzkém (a nejčastějším) vymezení tak není často produktem individuálního úsilí jako spíše výsledkem působení různých forem strukturálních z(ne)výhodnění. Autorka sa-